

Yttrandefrihet och konstitutionell kultur

Av justitierådet THOMAS BULL

I uppsatsen diskuterar författaren yttrandefrihetens gränser genom en kritisk analys av en konkret begränsning av yttrandefriheten — nämligen kriminaliseringen av hets mot folkgrupp i brottsbalken. Frågan om straffbestämmelsen kan anses förenlig med konstitutionellt och internationellt rättighetskydd tas upp, men också hur kriminaliseringen förhåller sig till etablerade teorier om varför yttranden överhuvudtaget behöver rättsligt skydd i ett modernt samhälle. Till sist knyts denna diskussion samman med frågor om mer djupgående förändringar av svensk konstitutionell kultur avseende domstolarnas roll vid upprätthållandet av ett reellt rättighetskydd.

Ständigt aktuell, ständigt omstridd

Sommaren 2015 var gränserna för yttrandefriheten högaktuella än en gång i Sverige. Nu gällde det Sverigedemokraternas affischering i tunnelbanan i Stockholm, som på ganska bristfälligt engelska förmedlade ett budskap där man bad om ursäkt för det organiserade tiggeri som möter besökare till staden och menade att regeringen inte gör något åt saken samt utlovade att själva ta krafttag i frågan i valet 2018. Upprördheten bland allmänheten över tilltaget var — såvitt kan bedömas — stor. Kampanjen handlade i realiteten om de (i huvudsak) romska tiggare som blivit ett allt vanligare inslag i gatubilden i Sverige och kunde uppfattas som allmänt fördomsfull, som att de som tigger var inblandade i en brottslig verksamhet och som att tiggeriet var ett stort problem för det svenska samhället. Affischerna kom att rivas ned av ilska personer, som inte kunde tåla budskapet och som därigenom antagligen gjorde sig skyldiga till brottet skadegörelse.

Ett flertal personer anmälde saken till Justitiekanslern (JK) som utövar tillsyn över tryck- och yttrandefriheten i sådant material som omfattas av tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Eftersom det var fråga om tryckta affischer var JK behörig att undersöka om kampanjen innebar en överträdelse av tryck- och yttrandefriheten och då särskilt om det som uttalats kunde utgöra hets mot folkgrupp. Det brottet — till vilket jag återkommer i detalj nedan — innebär i korthet att någon uttrycker hot eller missaktning för en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning. JK fann

inte skäl att inleda förundersökning och beslutet motiverades på ett sätt som kan vara värt att citera:

”Att det finns olika åsikter om det befogade i ett uttalande eller att ett visst påstående är osakligt eller direkt felaktigt saknar betydelse för frågan om yttrandet är straffbart. Även för yttranden om en viss grupp som av en bred allmänhet uppfattas som stötande eller direkt missvisande finns det ett vidsträckt utrymme (jfr Holmqvist m.fl., Brottsbalken — En kommentar, s. 16:36 f., och Axberger, Tryckfrihetens gränser, s. 209 f.). Alla förnedrande eller nedsättande uttalanden är därför inte att bedöma som hets mot folkgrupp. Yttrandefriheten innebär att sådana yttranden istället ska bemötas med motargument i en öppen och fri debatt.

Bedömningen av om ett yttrande eller något annat meddelande utgör straffbart hets mot folkgrupp ska också göras med tillämpning av de principer och bedömningar som Europadomstolen har utvecklat i sin praxis (jfr NJA 2007 s. 805 I och II). Ett uttalande kan inte anses brottsligt om detta skulle innebära ett oproportionerligt intrång i yttrandefriheten. Och yttrandefriheten kan då innefatta även rätten att framföra sådan information och sådana åsikter och tankar som kränker, chockerar eller stör.

Vid en prövning mot den här bakgrunden gör jag följande bedömning.

Det är tveksamt om de uttalanden som finns på affischerna och banderollerna kan anses riktade mot en viss folkgrupp eller grupp av personer i den mening som straffstadgandet kräver. Även om så skulle vara fallet når uttalandena, med beaktande av de yttrandefrihetsrättsliga hänsyn som beskrivits ovan, inte upp till en sådan nivå av missaktning som krävs för att brott ska föreligga.”

Under de första månaderna av 2015 har yttrandefrihetens gränser prövats också på andra och kanske än allvarligare sätt. Attentatet i Paris mot satirtidningen Charlie Hebdo, attentatet i Köpenhamn mot konstnären och provokatören Lars Vilks och reaktionerna kring tillbakadragandet av den amerikanska filmen ”The Interview” illustrerar hur aktuella och ibland rent av livsviktiga dessa frågor kan vara. Vad man får säga och hur man får reagera på andras yttranden står i centrum för alla dessa händelser.

Mot denna bakgrund kan ett antal intressanta frågor om yttrandefrihetens omfattning ställas: Vad är politiska yttranden, vad är humor och satir, vad är samhällsnyttiga respektive farliga avslöjanden, vad är konst och kultur? Hur ska ett samhälle hantera att vi som bor i det har ganska olika syn på svaret på dessa frågor? Alla dessa frågor kan inte hanteras i en uppsats som denna, men man kan med utgångspunkt i den svenska regleringen av brottet hets mot folkgrupp anknyta till många av dem. Kanske kan också den mer generella diskussionen föras något framåt genom det partikulära exemplet. I fokus för denna uppsats ligger därför den straffrättsliga bestämmelsens utformning — och då särskilt straffbeläggandet av ”missaktning”. Är denna i lag angivna balans mellan yttrandefrihet och respekt för människors lika värde och individuella

värdighet väl avvägd? Och varför tycks lagstiftningen gå längre än vad domstolar och andra myndigheter finner motiverat när den tillämpas? Vi närmar oss då klassiska frågor inom politisk teori och rättsfilosofi om frihet som en snittyta mellan det individuella och det kollektiva som ständigt är, kan eller bör vara under förändring.

Yttrandefrihetens paradox

I en modern demokrati som Sverige är yttrandefriheten inte omstridd i teorin, men däremot är den, som vi sett ovan, ofta omstridd i praktiken. Detta är en intressant paradox som dels kan tänkas lära oss något om yttrandefriheten som sådan — dess ”natur” — dels kan tjäna som hjälpmedel till den typ av ständig reflektion och omvärdering som yttrandefriheten kräver av varje tid och varje individ.

Paradoxen är närmare bestämt en fråga om hur vi ska kunna förena en teoretisk förståelse för att ett fritt samhälle kräver en vidsträckt yttrandefrihet med våra närmast automatiska reaktioner i praktiken när vi möter yttranden som upprör eller förskräcker. För innebörden av yttrandefrihet borde enligt teorin vara att avstå från att ingripa, hindra eller straffa, men inte sällan är praktiken en annan. I allmän debatt, lagstiftningssammanhang och i rättslig praktik kan man se ett argumentationsmönster där den som argumenterar först betonar yttrandefrihetens stora betydelse rent generellt för att sedan säga att i just detta fall har en gräns överskridits. Lätt karikerat kan det illustreras med formuleringen: ”Yttrandefriheten är så klart central, men...” där betoningen ligger på just ”men”.

Karakteristiskt för denna diskussion är vidare att det är fråga om just gränsfall för vad som kan skyddas av yttrandefriheten. En diskussion om nivån på mervärdesskatten, en presentation av en behandlingsmetod för cancer eller en uppsättning av en pjäs väcker sällan sådana reaktioner att det blir fråga om sanktioner eller förbud. Kärnan av vardagliga politiska, vetenskapliga och kulturella yttranden sätts aldrig eller sällan i fråga. Det är istället en ganska klassisk uppsättning typer av yttranden som leder till reaktioner från samhällets sida i form av rättsregler. Det gäller bland annat politisk extremism (från såväl höger som vänster, nazistisk propaganda är kanske det mest aktuella exemplet), sexuella skildringar (pornografi i olika former), religiösa teman alternativt religionsfientliga sådana (Satansverserna eller Ecce homo) samt avslöjandet av militära eller säkerhetspolitiska hemligheter (uppgiftslämnarna Snowden och Manning). I alla dessa fall tenderar många ”vanliga” människor att ha lite eller ingen förståelse för den som tangerar eller överskrider gränsen för det som allmänt uppfattas som acceptabla yttranden. Det kan vara värt att notera att dessa känsliga punkter är nationellt och kulturellt betingade, Snowden och Manning betraktas av många i USA som landsförrädare, men är hjältar i andra delar av världen. Salman Rushdie är en

förkämpe för yttrandefrihet för vissa kretsar i västvärlden, men avskydd och hatad i andra delar av världen. Går vi till vårt eget land är personer som Lars Vilks och Anna Odell sådana vars bruk (eller missbruk) av yttrandefriheten fortfarande är kontroversiellt.

Och det är väl där problemet sitter; att så fort det som yttras blir obehagligt eller känsligt för oss så är vi ganska så redo att hitta rationella skäl för varför yttrandefriheten inte kan vara *så* vidsträckt att just detta skyddas. Det är en helt naturlig och mänsklig reaktion. Den amerikanske domaren Holmes uttryckte det träffande redan för 100 år sedan, när arbetare i New York uppmanades till vapenvägran inför det stundande inträdet i världskriget:

”Persecution for the expression of opinions seems to me perfectly logical. If you have no doubt of your premises or your power and want a certain result with all your heart you naturally express your wishes in law and sweep away all opposition. To allow opposition by speech seems to indicate that you think the speech impotent, as when a man says that he has squared the circle, or that you do not care whole heartedly for the result, or that you doubt either your power or your premises.”

Holmes identifierar flera av de faktorer som gör det svårt att inte försöka tysta yttranden som går över gränsen för vad vi vill höra. Att inte hindra sådana yttranden säger nämligen något om oss som tillåter dem, något som vi kanske inte vill stå för och den naturliga reaktionen är då att tysta dem. För det första kan man få intrycket av att det övriga samhället inte tror att dessa yttranden har någon betydelse eller effekt, fast vi mycket väl är medvetna om motsatsen — inte minst på grund av våra egna känslor inför det som upprör. Vi kan därför framstå som okänsliga inför andras lidande eller upprördhet, eller naiva eller både och om inget görs för att hindra sådana uttalanden. För det andra för att tillåtelse av sådana oönskade yttranden kan sätta ifråga att vi verkligen står för de värden och ideal som vi säger att vi står för. Kan man verkligen tillåta ett budskap utan att egentligen ha viss sympati för det? (Kan man hata ett budskap men vara villig att dö för någons rätt att framföra det? — många svarar nog nekande på det.) För det tredje för att en ovilja att ingripa antyder att man inte tror sig kunna påverka samhället i dessa avseenden — att man står maktlös — och det är något som är ganska svårt att svälja för den som tror på politik som medel för samhällsförändring. Flera eller alla av dessa synpunkter gör sig gällande än i dag när man rent praktiskt ska ställa sig frågan om vad som bör få sägas eller inte. Är det t.ex. inte lätt att undra om den som tolererar fördomsfulla yttranden själv kanske känner sympati för dessa? Redan en sådan misstanke kan leda till att enskilda, lagstiftare eller myndigheter hellre ingriper än är passiva.

Yttrandefriheten kan således sägas kräva att vi i praktiken står ut med sådant som vi inte vill stå ut med. En svår sak. Men något som är precis

som det ska vara, för yttrandefrihetens syfte är att göra det möjligt för personer att vara obekväma, peta i det som gör ont, vara obehagliga. Det konstitutionella (och internationella) skyddet av yttrandefrihet kan alltså sägas syfta till att hindra eller mildra reaktioner som annars skulle uppfattas som både naturliga och behövliga. Jag återkommer nedan till frågan om varför det konstitutionella systemet getts en sådan roll att tämja folkviljan eller att i varje fall kanalisera den på ett sätt som upplammande ilska och upprördhet inte ska ges bestämmande inflytande över politiken.

Först ska vi dock ta en närmare titt på den svenska regleringen av hets mot folkgrupp och den avgränsning av det straffbara området till ”hot och missaktning” som bestämmelsen innefattar. Som redan framgått är det missaktning som intresserar mig särskilt. Att jag valt just hetsbrottet som exempel beror på att det är en lagstiftning som rör centrala delar av yttrandefriheten, den är praktiskt viktigt, den är omstridd rättspolitiskt och den har en tydlig internationell dimension. Låt mig något förklara dessa påståenden innan vi går vidare för att se närmare på den straffrättsliga regleringen och dess relation till det konstitutionella regelverket.

Påståenden om andra enskilda och grupper av människor är sannolikt en av de vanligaste typer av yttranden som förekommer. Det kan gälla släktingar, grannar, kollegor likaväl som norrlänningar, hårdrockare, femtioplussare och mycket annat. Vi människor tycks svaga för att generalisera och överdriva i vår kommunikation med andra, kanske för att man vill imponera, framstå som roliga eller bara sticka ut lite från mängden. Redan av det skälet kan man mena att denna typ av yttranden är centrala för yttrandefriheten — för att de kvantitativt utgör en så stor del av vår kommunikation. Inte sällan kan sådana yttranden vara fördomsfulla, nedsättande eller föraktfulla. Ibland kan de därtill vara hotfulla eller direkt otäcka. Dessa konstateranden kan föranleda slutsatsen att sådana yttranden trots allt ändå inte är centrala för yttrandefriheten, för att de inte är särskilt värdefulla eller viktiga för samhällslivet. Men det vore antagligen att förenkla saken för mycket.

För det första tillför man då ett kvalitetskriterium som är svårt att förena med yttrandefrihetsidealet i stort. Inte bara det kloka eller goda är skyddsvärt, eftersom frågan om vad som är klokt eller bra i så hög grad är en fråga om värderingar och yttrandefrihet handlar ytterst just om möjligheten att förändra värderingar. För det andra så är en sådan slutsats ett normativt ställningstagande som vilar på ganska osäker grund, att man inte gillar något betyder inte att det empiriskt inte kan vara centralt. Att vi i princip ogillar skvaller, förtal och elakheter samtidigt som vi som kollektiv i så hög grad rent faktiskt ägnar oss just sådana aktiviteter är möjligen en paradox, men inte något som förtar att dessa otrevligheter kan vara av stor betydelse. Och för det tredje är det dessutom inte så säkert att dessa typer av yttranden är så ”värdelösa” som man kanske fö-

reställer sig. Dels kan det faktiskt vara så att sådana yttranden innehåller korn av sanning som i sin tur leder till nyttig debatt, dels kan t.o.m. de värsta typerna av yttranden lära oss något som hur (vissa) människor tänker, vilka idéer som är i omlopp i samhället och hur farliga tendenser kan bemötas eller motverkas. Så hetslagstiftningen bör enligt min mening därför ses som central ur yttrandefrihetssynpunkt även om de yttranden som omfattas ofta är i periferin av samhällsdebatten.

Rent praktiskt utgör hetsbrotten en ganska liten del av den samlade kriminaliteten i landet¹, men de får ofta stor uppmärksamhet medialt och är del av ett politiskt prioriterat område som handlar om integration och motverkan av diskriminering. Så det är ur det perspektivet berättigat att tala om att det är ett viktigt rättsområde. Även om målen inte är omstridda är dock metoderna det. I vilket utsträckning kriminalisering kan och bör användas för att bidra till politiska mål som allas lika värde och vilken praktiskt verkan sådana rättsliga åtgärder har är omstritt. Den internationella dimensionen är uppenbar, inte bara i förhållandet till sådana överenskommelser som FN:s konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (1965), utan också i att andra länder har samma eller liknande lagstiftning som vår på så väl konstitutionell nivå som i vanlig lag och att det dessutom finns en spänning i förhållandet av mellan sådana nationella lagar och internationellt skydd av mänskliga rättigheter såsom i artikel 10 av Europakonventionen där yttrande- och informationsfrihet ges ett skydd.

Hets mot folkgrupp som test — ”missaktning” och grundlagarna

Yttrandefriheten skyddas i svensk rätt genom ett numera ganska stort antal rättsregler. Av konstitutionell natur är de redan nämnda grundlagarna på tryck- och yttrandefrihetsområdet (TF och YGL), där TF har en lång historia. Grundlagarna omfattar i huvudsak offentliggöranden i vissa medier eller med vissa tekniker som kan sägas utgöra massmedier. Ett generellt skydd av yttrande- och informationsfrihet återfinns i regeringsformens 2 kap. 1 §, som tillkom i mitten av 1970-talet. Ett liknande skydd finns i Europakonventionens artikel 10 och i EU:s rättighetsstadga artikel 11, där Sverige sedan länge varit bunden av konventionen och sedan 1995 är medlem av EU. Stadgan blev en del av EU-rätten först i och med Lissabonfördraget 2009, men anses i huvudsak kodifiera det som redan gällde på området för rättighetskydd inom EU. Konventionen har en särställning i svensk rätt eftersom det sedan 1995 anges i regeringsformen att lagar som står i strid med konventionen inte får antas och då konventionen samtidigt fick ställning som svensk lag. Rät-

¹ Enligt den brottsstatistik som Brå publicerar anmäldes 1 205 fall av hets mot folkgrupp under 2014. I förhållande till det totala antalet anmälda brott — 1 400 000 — är detta så klart inte en så central brottsstyp rent statistiskt. En sökning på InfoTorg sommaren 2015 ger ca 700 träffar i kategorin avgöranden.

tighetsstadgan har också en unik roll genom att den utgör en del av EU:s primär rätt och därmed, enligt EU-domstolens långvariga rättpraxis, har företrädare framför nationella regler — även de på grundlagsnivå — som står i strid med EU-rätten. Samtliga de tre senare rättsreglerna kompletteras med bestämmelser om möjligheter att begränsa det skydd rättigheten ger bl.a. genom lagstiftning till skydd av andra människors rättigheter, liv och trygghet. Sådan lagstiftning får dock inte gå längre än vad som är nödvändigt i förhållande till de syften som föranlett den, vad man brukar kalla för ett krav på proportionalitet. I detta ligger i sin tur att begränsningen ska vara utformad så att dess syften ska kunna uppnås, att det inte finns andra, mindre ingripande medel som är bättre eller lika bra på att uppnå dessa syften och att det vid en intresseavvägning är så att intresset att begränsa rättigheten överväger motstående intressen av t.ex. fri och öppen debatt. I det citat av JK som inledde denna uppsats kan man se ett exempel på praktisk tillämpning av dessa kriterier.

Låt oss då se närmare på hur regleringen om hets mot folkgrupp vuxit fram. Bestämmelserna om hets mot folkgrupp infördes i svensk straffrättslagstiftning 1948, närmast som en direkt följd av de förföljelser som drabbat vissa grupper i Europa under andra världskriget. Vad som förbjöds var bl.a. "förtal eller smädelse" av vissa utpekade grupper. I samband med införandet av straffbestämmelsen uttalades att en sakligt underbyggd kritik som framfördes i hyfsad form inte skulle drabbas av straffbudet, även om den var obehaglig eller skadlig för den berörda folkgruppen (NJA II 1948 s. 359). Bestämmelsen kom in i brottsbalken vid den stora straffrättsreformen i början av 1960-talet och återfinns nu i 16 kap. 8 § brottsbalken.

I början av 1970-talet kom frasen "uttrycker missaktning" att ersätta formuleringen om förtal och smädelse. Bakgrunden var att man i och med tillträdet till FN:s rasdiskrimineringskonvention befarade att det straffbara området i svensk rätt var för snävt utformat i förhållande till konventionens krav. Särskilt framhölls att det med den föreslagna ändringen inte skulle råda någon tvekan om att förlöjliganden praktiskt taget alltid skulle bli straffbara. Med den utformningen kom kriminaliseringen som synes att bli mycket långtgående. I någon mån mildras bilden av hur omfattande kriminaliseringen är av de återkommande förarbetsuttalandena om att det för straff måste stå fullt klart att ett uttalande överskrider gränsen för en saklig och vederhäftig diskussion (se ovan och t.ex. prop. 2001/02:59 s. 41). Hur dessa uttalanden ska uppfattas är inte självklart, men kanske kan de bäst förstås som en allmän anvisning om restriktivitet i tillämpningen med hänsyn till yttrandefrihetsintresset, snarare än som rättsliga kriterier att pröva ett visst uttalande mot (se justitierådet Victors skiljaktiga mening i NJA 2006 s. 467).

Sammanfattningsvis måste konstateras att straffbestämmelsen såväl till sin ordalydelse som genom utformningen av förarbetena kan om-

fatta ett stort antal yttranden som inte nödvändigtvis saknar skydd av yttrandefrihetsregler på konstitutionell eller internationell nivå. Förlöjliganden och liknande brukar vanligtvis inte anses kunna kriminaliseras med hänsyn till yttrandefriheten, hur obehagliga de än är. Att yttrandefriheten ska skydda också det som upprör eller förargar — såsom t.ex. förlöjliganden — står klart i bl.a. Europadomstolens rättspraxis på området, men denna har i huvudsak tillkommit efter det att den svenska kriminaliseringen utvidgades på 1970-talet.

Som förklaring till att denna långtgående syn på vad som kan straffbeläggas utan konflikt med yttrandefriheten kunde etableras i Sverige kan påminnas om att ett reellt och heltäckande konstitutionellt rättighetskydd inte fanns i Sverige vid den tid som bestämmelsen fick sin grundläggande utformning. Vidare var det av betydelse att vissa internationella förpliktelser ansågs kräva en långtgående kriminalisering samtidigt som det internationella skyddet av yttrandefriheten inte vuxit fram ordentligt än. Även det förhållandet att de processuella bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen garanterade att tillämpningen på just det området ändå inte kom att bli alltför repressiv för det tryckfrihetsbrott som motsvarade brottsbalksbestämmelsen torde ha haft betydelse för att lagstiftningen kunde fungera utan större problem visavi yttrandefrihetsgarantierna. Idag är det dock uppenbart att straffbestämmelsens utformning, där förlöjliganden m.m. potentiellt sett omfattas av det straffbara området, står i ett spänningsförhållande till konstitutionellt och internationellt skydd av yttrandefriheten.

Flera faktorer har sannolikt bidragit till att bestämmelsen under lång tid kunnat tillämpas i domstol utan att större konstitutionella problem uppstått. För det första har Europakonventionens genomslag i svensk rätt medfört att domstolarna ibland kunnat använda konventionen som en "säkerhetsventil" när straffbestämmelsen kunnat leda väl långt, såsom t.ex. i det kända Green-målet (NJA 2005 s. 805). Genom att tolka "missaktning" på ett sätt som inte är lika långtgående som det som förarbetena ger uttryck för har en bättre balans mellan de konstitutionella reglerna och kriminaliseringen kunnat nås. Inom ramen för det särskilt tryck- och yttrandefrihetsrättsliga området så kan en restriktiv tillämpning i viss mån också baseras på av den s.k. "instruktionen" i grundlagarna (1 kap. 4 § TF och 1 kap. 5 § YGL), något som nog fått en viss smittoeffekt till områden som endast omfattas av regeringsformens skydd.

Vidare har säkert en viss osäkerhet och ovana vid hur man ska se på förhållandet mellan konstitutionella regler och vanlig lag bidragit till att konstitutionella konflikter kunnat undvikas; det kan nämligen diskuteras om det verkligen är så att rättighetsreglerna i regeringsformen ska påverka tolkningen och tillämpningen av straffbestämmelser i konkreta fall. Tillämpningen av straffbestämmelserna kan därför i praktiken ha skett utan närmare överväganden om några grundlagsproblem förelig-

ger eller ej. På senare tid har dock Högsta domstolen klargjort att rättighetsbestämmelserna i regeringsformen ska beaktas också i enskilda tillämpningssituationer och att dessa regler alltså inte enbart är riktade till lagstiftaren utan också till domstolarna (se NJA 2012 s. 400 och NJA 2015 s. 45). Även straffbestämmelser som i och för sig inte är konstitutionellt tveksamma när de tillämpas i normala fall kan behöva underkastas en prövning mot grundlagens krav om en tillämpning i ett enskilt fall riskerar att leda till effekter som kommer i konflikt med rättighetsskyddet. Särskilt kravet på proportionalitet avseende såväl lagtextens utformning som dess tillämpning i enskilda fall kan tänkas ställa domstolar och andra myndigheter inför utmaningar framöver.

Till sist ska också påminnas om att även om de svenska domstolarna inte haft direkta konstitutionella problem med att tillämpa bestämmelsen om straff för ”missaktning” så finns det ett potentiellt problem i förhållande till Europakonventionens rättighetsskydd, något som i så fall genom grundlagsregleringen i 2 kap. 19 § kan få betydelse också rent konstitutionellt.

Så nyligen som 2012 prövades nämligen den svenska tillämpningen av straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp utav Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna i fallet *Vejeland mot Sverige* (avgjort den 9 februari 2012). Målet gällde ett antal personer som i en skola spridit flygblad med nedsättande omdömen om homosexuella, såsom att homosexualitet är något moraliskt nedbrytande för samhället och att de homosexuella har ett ansvar för spridningen av aids. I den svenska Högsta domstolens avgörande (NJA 2006 s. 467) kom de tilltalade att fällas till ansvar för hets mot folkgrupp av en oenig domstol (3-2). I Europadomstolen var frågan om den fällande domen utgjorde ett brott mot konventionens skydd av yttrandefriheten i artikel 10. Mot bakgrund av yttrandenens innehåll och att de framförts i en skola fann domstolen att inget brott mot konventionen var för handen, men tre av domstolens sju domare framförde särskilda meningar vid sidan om domskälen som ger intryck av att man kanske inte gjort samma bedömning om uttalandena gjorts utanför skolmiljön. Ett citat från en av de särskilda meningarna, där utgångspunkten tas i den svenska Högsta domstolens avgörande, kan illustrera det sagda:

”[...] In the case at hand the Supreme Court, after having admitted that the applicants’ actions had a legitimate purpose, namely starting a debate on a matter of public concern, characterised the impugned statements, not without contradiction, as being ‘unnecessarily offensive.’ It justified the interference by acknowledging the applicant’s right to express his ideas, while at the same time stressing that freedoms and rights went hand in hand with obligations; one of which was ‘to avoid, as far as possible, statements that are unwarrantably offensive to others, constituting an assault on their rights’ (paragraph 57 of the judgment). It is submitted that this is a rather vague test which seems to me to

be inconsistent with the traditional and well-established case-law of our Court going back to *Handyside*,[...]"

Mot denna bakgrund måste man konstatera att det inte är självklart att svenska domstolars tillämpning av bestämmelsen om hets mot folkgrupp i situationer som inte gäller särskilda miljöer som skolan står i god överensstämmelse med Europakonventionens artikel 10. Detta har ett antal potentiella rättsliga konsekvenser såsom att den lag om konventionen som gäller sedan 1995 kan komma i konflikt med straffbestämmelsen eller att den senare kommer i konflikt med grundlagsregeln i 2 kap. 19 § regeringsformen.

För att få mer underlag innan vi slutgiltigt tar ställning till frågan om bestämmelsen om hets mot folkgrupp är konstitutionellt problematisk eller inte kan det vara instruktivt att se hur man hanterat liknande frågor i andra länder. För snart tio år sedan gjorde jag en relativt kortfattad genomgång av regelverken i Finland, Norge, Danmark, Tyskland, Storbritannien och USA (SOU 2006:96 del 2) på bland annat detta område. Det kan här räcka med att lyfta fram att en slutsats var att det svenska rättsläget i jämförelse med dessa länders reglering framstod som förhållandevis restriktivt ur ett yttrandefrihetsperspektiv (s. 330 f.). Men ett nyligt avgjort rättsfall från en annan jurisdiktion har direkt bäring på vår frågeställning, så det finns ändå skäl för en förnyad komparativ utflykt.

En transatlantisk avstickare — hur tacklar man problemet i Kanada?

Det är det kanadensiska rättsfallet *Saskatchewan (Human Rights Commission) v. Whatcott*² från 2013 som jag menar är av stort intresse för oss. Inte bara för att rättsfallet i sig är intressant för vår diskussion, utan också för att Kanadas rättsordning befinner sig i ett mellanläge mellan vad man kan kalla "Europa" och USA. I Kanada har man i mycket högre grad "europeiska" värderingar när det gäller hur enskilda och allmänna intressen bör avvägas än vad som är fallet i USA; man har en välfärdsstat av en typ vi skulle känna igen och en grundlagsreglering av yttrandefriheten som inte skiljer sig nämnvärt från den svenska eller från artikel 10 i Europakonventionen. Den kanadensiska grundlagsregeln återfinns i "Canadian Charter of Rights and Freedoms" artikel 2 (b).

Fallet Whatcott gällde en person som spridit fyra pamfletter. Två av dessa innehöll sådana uppmaningar som att homosexuella inte borde tillåtas i skolorna för att de sprider "smuts" (*filth*) och propaganda där och att homosexualitet leder till sjukdomen aids. De andra två återgav kontaktannonser ur s.k. gay-tidningar med handskrivna kritiska kommentarer om att sådana kontakter inte borde tillåtas tillsammans med vissa bibelcitat. Whatcott åtalades för brott mot en bestämmelse i "Saskatchewan Human Rights Code" artikel 14, vari förbjöds att sprida bud-

² 1 SCR 467, 2013 SCC 11 (CanLII).

skap som uttryckte hat, förlöjligande eller förminskande av personer på basis av att de tillhör en viss grupp (närmare angiven i lagtexten och bland annat omfattande "sexuell läggning").³ Han fälldes till ansvar i underinstanserna och frågan för Högsta domstolen i Kanada var om bestämmelsen i artikel 14 var en för långtgående inskränkning av yttrandefriheten och därmed grundlagsstridig.

Domstolens dom är omfattande (66 sidor) och endast delar av den relevant för vårt tema. Yttrandefriheten har som framgått grundlagsskydd i Kanada. Att kriminaliseringen ifråga begränsar denna grundlagsskyddade yttrandefrihet slås fast i inledningen av domen. Frågan är då om denna begränsning kan motiveras med hänsyn till andra grundlagsskyddade rättigheter eller andra fundamentala värden i ett fritt och demokratiskt samhälle. I detta fall identifierar domstolen att dessa mot yttrandefriheten stående intressen är kravet på likabehandling, respekten för kollektiva identiteter och respekten för den enskilda människans värdighet. Det är med hänsyn till dessa faktorer som begränsningen av yttrandefriheten ska bedömas. Från ett svenskt perspektiv kan det vara värt att påpeka att det på samma sätt som hos oss endast är den första av dessa tre faktorer som har en tydlig konstitutionellrättslig basis i Kanada, de övriga är mer uttryck för politiska ambitioner och för internationella förpliktelser.

En utgångspunkt för domstolens resonemang är att kriminaliseringen av s.k. "hate-speech" fyller flera viktiga funktioner i samhället. Hatiska yttranden är uttryck för diskriminerande idéer, de kan leda till att diskriminering blir lättare att acceptera och kan i förlängningen även leda till våld mot personer i de omtalade grupperna. Vidare utsätter sådana yttranden enskilda för en stigmatisering och försätter dem i en försvarsställning som inte är av godo för det fria samtal som ett demokratiskt samhälle kräver och som grundlagen ska skydda. Till sist kan sådana yttranden påverka enskildas självbild negativt och därigenom deras förmåga att på lika villkor delta i samhällslivet i alla dess aspekter. I domskälen framhålls att dessa effekter är något som bör undvikas om möjligt.

Den slutsats som nås är att ett förbud mot hatiska yttranden som tar sikte på sådant som etnisk tillhörighet, religion eller sexuell läggning kan motiveras konstitutionellt eftersom det föreligger starka skyddstresen som kriminaliseringen värnar och det är i hög grad sannolikt att påtagligt negativa konsekvenser uppkommer i samhället om ingen sådan reglering finns. En sådan reglering är heller inte mer långtgående än vad som är nödvändigt för att uppnå just målen med att säkra respek-

³ I original lyder bestämmelsen: "that exposes or tends to expose to hatred, ridicules, belittles or otherwise affronts the dignity of any persons on the basis of a prohibited ground."

ten för likabehandling och motverka diskriminering m.m. Så denna del av kriminaliseringen godtas av domstolen som grundlagsenlig.

Annorlunda resonerar domstolen när det gäller frågan om den del av kriminaliseringen som gäller yttranden som förlöjligar, förminskar eller annars upprör någon som tillhör de utpekade grupperna. Här är istället utgångspunkten den att sådana yttranden vanligtvis är konstitutionellt skyddade. Att kritisera, skämta om eller förlöjliga grupper i samhället kan visserligen vara obehagligt, smärtsamt och stötande för såväl enskilda som tillhör en sådan grupp som för andra, men kan endast undantagsvis sägas leda till en sådan stämning som liknar hat eller förakt. Istället är många yttranden som förlöjligar eller förolämpar andra självklart skyddade av yttrandefriheten, såsom satir och hård politisk kritik. I en stabil demokrati måste det finnas utrymme för sådana yttranden, menade domstolen. Slutsatsen av detta resonemang kan vara värd att citera (domen avsnitt 92):

”Thus, in order to be rationally connected to the legislative objective of eliminating discrimination and the other societal harms of hate speech, s. 14(1)(b) must only prohibit expression that is likely to cause those effects through exposure to hatred. I find that the words ‘ridicules, belittles or otherwise affronts the dignity of’ in s. 14(1)(b) are not rationally connected to the legislative purpose of addressing systemic discrimination of protected groups. The manner in which they infringe freedom of expression cannot be justified under s. 1 of the *Charter* and, consequently, they are constitutionally invalid.”

Domstolen fann därefter att straffbestämmelsen kunde tillämpas även utan de för långtgående formuleringarna och att därför bara dessa stod i strid med grundlag, medan resten av bestämmelsen kunde tillämpas. Vid denna prövning hade det en viss betydelse att bestämmelsen ifråga tog sikte på att ge den som kände sig drabbad av ett uttalande skadestånd. Denna typ av sanktion menade man utgjorde det minst ingripande alternativ som stod lagstiftaren till bud för att skydda de aktuella intressena. Man kan säga att domstolen ”bröt ut” den grundlagsstridiga regleringen ur lagen och därmed läkte dess konstitutionella brister. Detta var inget svårt beslut i det aktuella fallet, för det visade sig att rättspraxis i stort sett följt en restriktiv tillämpning av straffbestämmelsen som stod i god överensstämmelse med domstolens konstitutionella analys. När det sedan gällde avgörandet av fallet i sak fann domstolen att uttalandena i två av de fyra pamfletterna utgjorde hatbrott, nämligen de om homosexuella som ”smutsiga” och som spridare av aids.

Från svenskt perspektiv skulle domstolens ställningstagande i frågan om grundlagsenligheten kunna ses som det första steget i ett proportionalitetstest, där frågan vanligtvis är om den rättsliga regleringen är ägnad att alls nå det angivna syftet. Den kanadensiska domstolen menar att denna koppling är för svag i ett fall där det som kriminaliseras — för-

löjligande m.m. — omfattar så mycket som helt uppenbart inte har med kriminaliseringens syften att göra. Och att låta domstolarna i enskilda fall dra gränsen mellan olika typer av tillåtna och otillåtna förlöjliganden verkar den kanadensiska domstolen inte ens överväga — bestämmelsen är så att säga för vidsträckt. Från en svensk straffrättslig synpunkt kan man se det som att bestämmelsen har problem med den straffrättsliga legalitetsprincipens s.k. bestämdhetskrav, den är så omfattande att sådant som helt klart inte är straffvärt omfattas och är därför en för vag och otydlig kriminalisering för att leva upp till grundläggande rättsstatliga krav (jfr hovrättens resonemang i RH 1997:47).

Till sist kan konstateras att domstolens resonemang och slutsatser om vad som kan utgöra hatiska och hotfulla yttranden går ganska väl ihop med Högsta domstolens resonemang i NJA 2006 s. 467 och det som Europadomstolen sedermera fastslog som förenligt med konventionen i Vejdeland.

Otillräckliga teorier?

Vad vi sett exempel på ovan är kriminaliseringar som verkar gå för långt när de sätts i relation till skyddet av yttrandefriheten. Hat och hot kan utan problem sanktioneras, men svårare har bestämmelser som handlar om förlöjliganden, förminskande och annat som lätt kan uppfattas som kränkande eller stötande. Men varför är detta skydd så omfattande att det går emot våra intuitioner om vad som bör få sägas? För att finna svaret på den frågan måste vi gå till de filosofiska och politiska överväganden som ligger bakom att ha ett grundlagsskydd för yttrandefriheten överhuvudtaget. I den diskussionen dominerar tre olika perspektiv som delvis sammanfaller, men som ändå har åtskild filosofisk bas och olika konsekvenser för vad som anses skyddsvärt och för hur gränserna för yttrandefriheten bör dras.

Den första och äldsta motiveringen till varför yttrandefriheten bör skyddas har sina rötter i upplysningstiden och kopplas ofta ihop med John Stuart Mill och dennes bok *Om friheten* från 1859. Där förespråkas en vidsträckt yttrandefrihet för att säkra att sanningar kan sägas, prövas och omprövas. Grundtemat är att ingen sanning är immun mot ifrågasättanden och att även det vi håller helt och säkert för sant kan och bör omprövas, om inte annat för att bekräfta våra övertygelser. Tankarna ska ses mot bakgrund av bl.a. religionens starka inflytande över gränserna för vad som fick sägas i den tidens samhälle och den vetenskapliga revolution som upplysningstiden medfört i Europa.

En andra och något modernare motivering för ett yttrandefrihetsskydd sammanhänger med demokratins genombrott som styrelseskick i västvärlden. De inslag som karakteriserar demokratin, såsom ett fritt partiväsande, fria val och en fri opinionsbildning är alla knutna till yttrandefrihet; demokratin i dess moderna form kräver helt en vidsträckt

yttrandefrihet på den politiska arenan och antagligen också på andra samhällsområden såsom vetenskap och kultur eftersom det inte finns vattentäta skott mellan sådana olika samhällssektorer.

Den tredje och kanske modernaste motiveringen till ett skydd för yttrandefrihet har att göra med respekten för den enskilda människans autonomi. En utgångspunkt för detta synsätt är att varje människa kan och bör ha möjlighet att forma sig själv på ett så fritt sätt som möjligt. Eftersom en stor (ja, kanske dominerande) del av vår personlighet och självbild skapas i mötet med andra så utgör möjligheten att kommunicera fritt med andra en grundläggande beståndsdel i det som bygger varje individs personlighet. En vidsträckt yttrandefrihet utgör därmed också en grund för att vi ges så stora och vida möjligheter som möjligt att forma, utveckla och förändra våra "jag". I ett samhälle som tar den enskildes människovärde på allvar bör gränser för dessa möjligheter sättas så snävt som möjligt.

I realiteten lever dessa perspektiv sida vid sida, inget rättsligt system för skydd av yttrandefrihet grundas i ett enda perspektiv. Samtidigt är det klart att de olika argumenten inte har samma tyngd och bärkraft i samhällsdebatten om var yttrandefrihetens gränser går. Demokratiargumentet är det som nog oftast framstår som starkast och autonomiargumentet det som ofta getts minst vikt. Från svensk synpunkt kan noteras att vår tryckfrihetsförordnings syfte — att säkerställa ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning — fortfarande i hög utsträckning vilar på sanningsargumentet, vilket inte är så konstigt eftersom den har rötter i fördemokratisk tid. Samtidigt fastslås i regeringsformens inledande bestämmelse att det svenska statsskicket vilar på en fri åsiktsbildning, något som direkt kan kopplas till demokratiargumentet. Så den svenska grundlagsregleringen vilar i vart fall på dessa två argument, medan däremot autonomiargumentet är inte lika framträdande i hur skyddet av yttrandefriheten motiverats.

Som redan framgått har dessa tre argument olika bärkraft inför olika typer av utmanande och extrema yttranden. Dessutom har de alla en allt svagare bärkraft ju obehagligare eller uppenbart "knasigt" ett yttrande är. Kräver verkligen hänsyn till sanningen, demokratin eller ens den personliga autonomin att någon ska få uttala ord som sårar och förargar andra och som ger uttryck rasistiska och/eller diskriminerande åsikter? Som t.ex. förnekar att miljoner av människor med judisk börd mördades under andra världskriget eller som hävdar att personer med afrikansk bakgrund sprider aids. Många skulle nog svara nekande och mena att sanningen inte befordras av yttranden som är uppenbart falska (jorden är platt) och att demokratin inte gynnas av att odemokratiska åsiktsriktningar ges offentlighet. Utvecklandet av den personliga autonomin är därtill inte bara ett atomistiskt, individuellt projekt, utan sker i samverkan med en omgivning som bör visas respekt och hänsyn. Det

kan alltså i all korthet konstateras att ingen av de tre allmänt godtagna teorierna om varför yttrandefrihet skyddas på något helt övertygande sätt kan motivera skydd av mer extrema typer av yttranden.

Ändå skyddas som vi sett vissa sådana yttranden! Det varierar visserligen från land till land, men det rättsliga skyddet av yttrandefriheten i praktiken sträcker sig ofta längre än vad de tre teorierna kan förklara. Kanske USA har det mest tillåtande systemet när det gäller extrema yttranden, men också i Sverige sträcker sig yttrandefrihetsskyddet långt utöver vad som egentligen krävs för att befordra sanning, demokrati eller personlig autonomi. Som illustrativa exempel kan nämnas en kristen pastors uttalanden om homosexuella i rättsfallet NJA 2005 s. 805 och en muslimsk föreläsares yttranden om judar från ett beslut av Justitiekanslern (beslut 2006-01-02, dnr 6335-05-33). Även om båda dessa exempel är omstridda i sak så visar de att vi ibland är villiga att ge yttrandefriheten ett mycket starkare skydd än vad de etablerade teorierna om skyddets syften egentligen motiverar. Någoting saknas här och vi tycks behöva en annan teoretisk grund för den konstitutionella rättens långtgående krav på tolerans mot det intoleranta.

Tolerans som medborgerlig dygd och yttrandefrihet som en läroprocess

Nu finns det ett fjärde sätt att argumentera kring varför yttranden skyddas, en tanke eller teori som tar begreppet "tolerans" som utgångspunkt. För att beskriva detta sätt att resonera måste man dock börja med mer grundläggande tankegångar om var det krävs för att människor ska kunna leva tillsammans i ett samhälle utan att detta slits sönder av de konflikter som oundgängligen uppstår i alla mellanmännsliga relationer. I korthet kan sägas att det som krävs är ett visst (och ibland ganska stort) mått av tolerans. Möjligheterna att reta upp sig på, irriteras sig över eller förargas av hur andra enskilda och grupper av människor beter sig är närmast oändliga. I en demokrati blir behovet av tolerans särskilt tydligt. Demokrati är i grund och botten en beslutsordning för att lösa konflikter. I vilket samhälle som helst kommer det alltid kommer att finnas olika uppfattningar om vad som bör göras och hur knappa resurser ska utnyttjas och fördelas. Demokratien löser dessa konflikter genom omröstning där den uppfattning som flest ansluter sig till får sin vilja igenom. Inom moderna stater så sker detta i abstrakt form och ofta förmedlat genom representanter som agerar inom institutioner som parlament. I vardagen är enskilda människor inte så direkt berörda av det demokratiska beslutsfattandet, men de lever ändå tillsammans i det samhälle där denna beslutsordning tillämpas och där värde- och ekonomiska konflikter hela tiden uppkommer och avgörs genom att den uppfattning som har majoriteten på sin sida vinner. Samvaron i ett så-

dant samhälle kräver av de enskilda ett stort mått av tolerans av det man ogillar eller till och med avskyr.

Det är genom uttalanden i olika former som meningsmotsättningarna i ett samhälle tydligast kommer till uttryck. Yttrandefriheten är alltså det medel som alla som kämpar om vad som är rätt eller riktigt använder sig av. Ett nästan extremt långtgående skydd av yttrandefriheten på konstitutionell nivå tvingar enskilda att stå ut med att uttalanden som de ogillar skarpt eller t.o.m. avskyr. Medborgarna i ett sådant samhälle tvingas av grundlagarna att tolerera sådant som de helst skulle tysta eller stoppa och grundlagsskyddet kan sägas försöka lära medborgarna en viktig läxa om vad som krävs av oss som lever i en demokrati; att inte reagera förhastat med förbud och sanktioner när det är något vi ogillar, fast dessa reaktioner är så enkla och naturliga att ta till. Eftersom tolerans och tålmod är något som måste tränas in är det konstitutionella skyddet av just de mer extrema yttrandena ett bra läromedel, för de är yttranden som verkligen tär på våra känslor. Det långtgående konstitutionella skyddet av yttrandefriheten motiveras enligt denna tankegång alltså ytterst med att det lär oss något som vi som medborgare har nytta av i alla delar av det samhällsliv som en modern demokratisk stat innefattar.

Det saknas inte invändningar mot denna tankegång. Är det t.ex. verkligen så att en påtvingad tolerans av obehagliga och kränkande yttranden leder till verklig tolerans eller är det snarare så att ett så vidsträckt skydd av yttrandefriheten kan polarisera och radikaliserar motstående uppfattningar och värderingar i samhället? Och måste verkligen tolerans läras in, är inte empati, tolerans och solidaritet medfödda egenskaper hos människan? Här är inte platsen att bemöta dessa goda invändningar, det skulle göra texten alltför nedtyngd med politisk filosofi. Vad som är centralt här är att detta är ett sätt att tänka på när det gäller yttrandefriheten som har en förklaringspotential i förhållande till den spänning som vi kunnat konstatera finns mellan vad den allmänna opinionen och lagstiftningens utformning sätter för gränser för yttrandefriheten och de andra gränser som dras av domstolar och andra myndigheter när dessa tillämpar t.ex. bestämmelsen om hets mot folkgrupp.

Avslutning

Vi har sett hur hetslagstiftningens grundläggande bestämmelser utformades under påverkan av internationella skeenden och i en tid då överväganden visavi det konstitutionella rättighetsskyddet inte var centrala i den politiska processen eller i den rättstillämpande vardagen. Därefter har mycket hänt inom den konstitutionella rätten i Sverige. Antagandet av ett generellt rättighetsskydd i grundlag under 1970-talet, den växande betydelse som Europakonventionen kommit att få sedan 1980-talet, medlemskapet i EU och grundlagsregleringen av konventionens betydelse på 1990-talet och så den omfattande grundlagsreformen under 2000-ta-

let utgör viktiga milstolpar i denna utveckling. Samtidigt har domstolar och andra myndigheter i allt högre grad kommit att avgöra fall där just rättighetsargumentation spelar en stor roll för utgången i det enskilda fallet. Man kan tala om att en (ny) konstitutionell kultur växer fram.

Yttrandefriheten och utformningen av dess gränser i vanlig lag illustrerar denna fortfarande pågående förändringsprocess. Den pragmatiska rättskultur som kan sägas ha kännetecknat svenskt rättsväsende under lång tid är gradvis på väg att ersättas av — eller kompletteras med — en mer principiell hållning där överordnade normer i t.ex. grundlag eller EU-rätt ges direkt inflytande över hur svensk lagstiftning tolkas och tillämpas. I den här uppsatsen har jag försökt visa att på området för hetsbrotten så kan en sådan utveckling tydligt skönjas, men att den inte är helt lätt att förena med hur straffbestämmelsen är utformad och kanske också står i konflikt med hur många i den allmänna debatten skulle vilja att den tillämpades. Grundlagarna kräver att det som är stötande, obehaglig, kränkande m.m. får sägas utan ingrepp från statens sida. En påtvingad tolerans av det vi nog ofta skulle vilja stoppa. Om hetsbrottets kriminalisering av ”missaktning” verkligen lever upp till de krav som legalitetsprincipen och proportionalitetsprincipen ställer på rättighetsbegränsande lagstiftning kan (och bör) diskuteras, något som bl.a. rättspraxis från Europadomstolen och från jämförbara länder visar. Bäst vore det om detta kunde ske i lagstiftningssammanhang, men mer sannolikt är nog att det kommer att falla på domstolarna — och då ytterst Högsta domstolen — att pröva denna fråga.

Framväxten av en konstitutionell kultur som tar rättighetsskyddet på allvar innebär alltså att domstolar och andra myndigheter kommer i blickfånget för samhällets politiska aktörer. Rättighetsfrågor är ofta ytterst frågor om värderingar och om balanseringar av motstående intressen och svaren på de frågor som ställs är sällan de enda möjliga. Den rättsliga komponenten av statsmakten synliggörs därmed på ett sätt som inte varit vanligt i vårt land, men som ligger i linje med hur rättssystemet och dess roll uppfattas i många andra länder. Detta kan ses som negativt, som att domstolar ges mer makt och betydelse än de tidigare haft och mer inflytande än vad som är förenligt med ett demokratiskt styrelseskick. Jag är själv inte så kritisk till utvecklingen, även om den naturligtvis innebär utmaningar som kräver både skarpsinne och klokskap. I huvudsak tror jag nämligen att det handlar just om ett *synliggörande* av domstolarnas makt och inte om något i sak nytt. Domstolar har länge haft mycket makt över såväl enskilda som över samhällssektorer där lagstiftaren av olika skäl antingen varit passiv eller så aktiv att regleringen blivit oöverskådlig och motstridig. Att detta förhållande framgår tydligt är antagligen bara hälsosamt för vårt politiska system, som ju inte bör vila på föreställningar om relationerna mellan statsmakterna som är förvrängda eller felaktiga. Och domstolarna blir inte politiska för att de är

en del av det politiska systemet och domarna blir inte politiska makthavare för att de avgör svåra värderingsfrågor såsom var yttrandefrihetens gränser går. Hur den gränsen nu än dras i framtiden.